

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

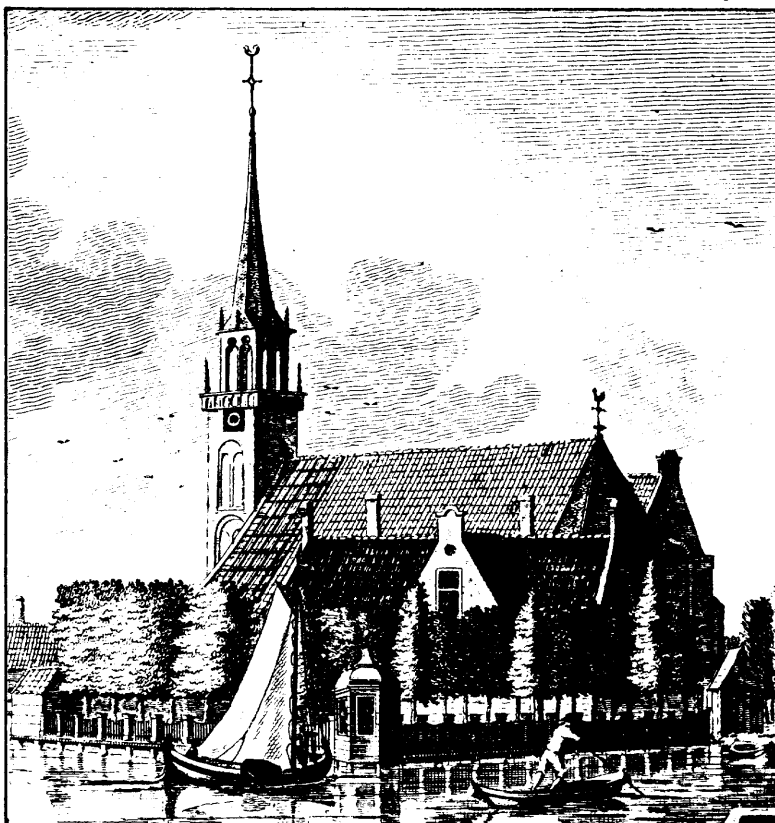
Nr. 2 (februari 1973)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres :
De Erven 26, Broek in Waterland

WAT HET KERKARCHIEF VERTELT OVER DE N.H.PASTORIE

Aan het Havenrak staat, beschaduwd door het hoog geboomte van een royale tuin, de ambtswoning van de dominee van Broek in Waterland, algemeen de pastorie genoemd. Wij voelen in deze benaming helemaal geen zinspeling meer op de pastoor van de Rooms-Katholieke kerk, maar in de 17de eeuw, nog zo betrekkelijk kort na de reformatie, was dat anders, en sprak men liever van 'domen 's huys', 'predecantshuys', of zelfs: 'ons dienaers huys'. Het was ook in die eeuw, dat men het huidige gebouw optrok, al wordt het hedendaags aspect wel in belangrijke mate bepaald door latere verbouwingen.

Toen de kerk na de beschietingen en brand in de Spaanse tijd, in de jaren 1625-1639 weer voor de dienst bruikbaar werd gemaakt, kreeg ook de predikantswoning een beurt. Hoe die er heeft uitgezien is onbekend, maar stellig zal zij op dezelfde plek als de huidige pastorie hebben gestaan : ten zuiden van de kerk, aan het water. In 1617-1618 wordt de 'predecans wal' verstevigd met een balk en opgehoogd met 30 pramen modder. Dan wordt er ook een schutting gemaakt en van binnen krijgt het huis een verfje en bovendien een nieuwe schoorsteenmantel. Ook in de volgende jaren zijn



In 1617-1618 wordt de 'predecans wal' verstevigd met een balk en opgehoogd met 30 pramen modder. Dan wordt er ook een schutting gemaakt en van binnen krijgt het huis een verfje en bovendien een nieuwe schoorsteenmantel. Ook in de volgende jaren zijn

er rekeningposten in de kerkelijke boekhouding te vinden, die er op wijzen, dat men het gebouw niet verwaarloosde. Maar toch bleek al gauw dat men aan een nieuw huis toe was. Het oude schijnt in 1640-'41 gesloopt. Of er toen een paar jaar over heen gegaan is, voordat de nieuwe pastorie stond, is niet duidelijk, maar in ieder geval worden pas in 1646 de rekeningen voldaan van 'Almer, dat hij aen predecantshuys int geheel gearbeyt heeft : 382.-' en 'Claes Cornelisz timmerman de rest van de predecantshuys van maecken : 117.14.14'. Uit verdere betalingen blijkt, dat dit huis geteerd was, en met riet gedekt. Er was een gemetselde schoorsteen op, gedekt door enige pannen, en tegen het huis was een raamwerk voor de 'wynghert', waarschijnlijk dus een druif. Die wijngaard of wingerd was blijkbaar dominee's troetelkind, want er werden regelmatig herstellingen en verbeteringen aan verricht.

Ook de wal en de tuin kregen een beurt. Er werd een schoeiing gemaakt en de schutting werd verhoogd. In 1659 is er sprake van het schilderen van het 'predicants somerhuysie', een houten prieel blijkbaar, dat in de tuin stond. In het zelfde jaar worden er ook bomen gepland.

Maar in Broek nam de welvaart heel sterk toe. De kerk was rijk, en men dacht alweer over een grotere pastorie. Het gebouw dat net een kwart eeuw oud was, werd in 1669 alweer afgebroken en een jaar later betaalt de kerkvoogdij F.2000.- aan de metselaar, timmerman en anderen voor de nieuwbouw. Ook het jaar daarop zijn er nog betalingen, bv. voor lood F.288.- en voor hardsteen F.91.7. Maar eind augustus 1671 schijnt het gebouw van buiten althans gereed.

Aan Jan Huigh wordt dan F.45.- betaald voor '45 dagen arbeids aent predecants huis soo van verven als anders', en korte tijd later ontvangt hij opnieuw geld voor verven en teren. In totaal is er aan de bouw F.6400.- besteed.

Dit nieuwe gebouw is de huidige pastorie, thans dus net drie eeuwen oud. Ongetwijfeld heeft het aanvankelijk slechts een eenvoudig schilddak gehad, en is de monumentale zuidgevel, die over het water uitziet, er later aan toegevoegd.

Over dit nieuwe pand zijn de kerkrekeningen heel wat spraakzamer dan over zijn beide voorgangers. Misschien vermelden ze zelfs de naam van de architect of ontwerper. In 1675 wordt tenminste genoteerd : 'staat nog uit F.15 aan Claas jacobsz Verlaan voor dat hy tot maken van do. huys getekend heeft'.

Deze Verlaan behoorde tot een vooraanstaande Broeker familie, die al in de 16de eeuw zitting had in de Vroedschap, en dat nog twee eeuwen lang zou houden.

Tijdens de bouw van de pastorie was onder de kerkmeesters ook een Claes Hilbrantsz Verlaan.

Niet alleen de kerkelijke gemeente betaalde mee aan de nieuwe pastorie, ook de Vroedschap van Broek tastte in de beurs. Op 14 febr. 1671 gaven zij '20 glaassen tot het nieu Predekantshuys' voor de somma van F.170.- Ook het Fonds van de Zeevarende Beurs springt in de loop van de jaren wel eens bij als er reparaties

moeten worden verricht.

Het zou te eentonig worden hier alle kleine betalingen i.v.m. de pastorie aan te halen. Er werd van tijd tot tijd geschilderd en geteerd (dit laatste jaarlijks!), er werd glas ingezet, een straatje gelegd, de vloer geschilderd.

Interessant is een uitgave van F.31.8 op 13 sept.1681 'aen Willem Claase de Vries voor 1375 vloer steene in doomenees huys, en arbeytsloon'. Zijn dat geglazuurde plavuizen geweest ? Een nog veel grotere partij werd gelegd in de zomer van 1692. Toen werd op 25 juli F.83.15 betaald 'voor 3350 steenen tot de vloer int huys'. Er zijn trouwens ook telkens posten met betrekking tot 'bonte klinckers', 'geele en blauwe klinckers', etc. Deze zullen wel voor straatjes bestemd zijn geweest. Nu werd ook weer veel, werk gemaakt van de tuin. Elke paar jaar kwamen er schuiten met zand, aarde en mest, soms ook met veen, dat uit de Noordmeer werd opgebaggerd. Een niet te vergeten : schelpen om op de paden te strooien. Ook de bomen staan vermeld : 12 nov.1680 2 perebomen, op 18 april 1685 12 iepen en een pereboom, op 26 april van het jaar daarop weer bomen, enz, enz.

Er stonden natuurlijk ook al oudere bomen. In het voorjaar van 1681 betaalt de kerk 12 stuivers aan Willem Claesz de Vries 'om de roecken nesten wt de boomen te haelen'. Dat moeten dus heel hoge bomen zijn geweest, maar 't kunnen ook die op het kerkhof geweest zijn, toen immers nog een ommuurde begraafplaats achter de kerk, op de plaats waar nu het Kerkeplein is. Van de overige beplanting wordt alleen palm genoemd, Buxus dus, die ook toen al gebruikt werd voor geschoren heggetjes en vormbomen.

Tegen het einde van de 17de eeuw bereikt de welvaart in Broek een hoogtepunt. De kerk wordt verfraaid met een nieuwe preekstoel en met nieuwe ramen ; de kap wordt vernieuwd, het koor hersteld, de noordbeuk krijgt nieuwe gevels. Ook de pastorie deelt in deze bouwactiviteit. 1697 krijgt de dominee een nieuwe wijngaardstelling, en er schijnt ook - voor 't eerst - een speciale tuinman op over te kunnen schieten. Het volgend jaar krijgt mevrouw een nieuwe vloer in het washuis en een stenen straatje er omheen. Op 8 april 1700 krijgt Cornelis Janbroers loon voor uitgebreide werkzaamheden aan 'dominees waterschut en huisie (de buiten-W.C. dus), en in de grote kamer wordt de vloer verlegd. Er is in de rekeningen van deze jaren ook voortdurend sprake van pannen: 26 april 1701: 600 gladde pannen ; 25 oct. 1720 zelfs 2252 gladde pannen en 42 vorstpannen op de noordzijde van het huis, gevolgd in 1721 door 300 blauwe pannen op de zuidzijde. Een kostbare affaire wordt 't voor de kerk als er in 1717 een nieuwe waterbak in de pastorie moet komen ; de kosten belopen in totaal bijna F.500.- In 1734 wordt de hele pastorie verbouwd. Ten zuiden van dominees studeerkamer komt 'een nieuw boven voorschot', ten westen 'een nieuwe bovengevel en dito onder voorschot', en ten oosten 'een boven en onder voorschot', tezamen voor ruim F.700.- Andere werken zijn vermeld in een lange rekening van Aarjan Jacobsz Broers (26 oct.1734): een houten vloer en een lambrizing onder de Engelse ramen in de woonkamer, een nieuw noorderdakvenster, een Engels glas boven de

gangdeur, luiken in de gang, etc. Tenslotte wordt alles geschilderd door Jan Duyts, en daarna gaat men aan de gang in de tuin. Behalve de aanleg van een bleekveld houdt dat de aanschaf in van een partij Palm, en voorts van '36 Taxis, vant Speelhuys tot d'wijngaertstelling, 3 Perzike en 2 Applicose boome, 25 Aalbesse en 2 Peere, 1 Appelboom'. Voor zijn dagelijke eitje krijgt dominee een zeer luxueus hennenhok, van F.227,10, met 200 blauwe pannen erop. Voor het onderhoud wordt een bedrag van F.36.- 's jaars uitgetrokken. Het kon er ook makkelijk af, want zowel in 1733 als in 1734 had de kerk een legaat van F.5000.- ontvangen.

De zomer van 1739 wordt er vooral binnenshuis verbouwd. Nieuwe vloeren (die waren blijkbaar steeds verrot of verzakt!), schuiframen, twee Italiaanse drempels (van marmer), drie heert-steenen, alles tezamen voor F.939,6,6. Het is nog niet mooi genoeg : in april 1741 verricht Pieter Claasz Noort, de vaste timmerman, weer allerlei karweitjes, waarbij het aanbrengen van vier witte marmerstukjes in de schoorsteen. Het was de tijd dat er overal in het dorp druk gebouwd werd: in het enkele jaar 1740 verrees de nieuwe schoolmeesterswoning (het vm. postkantoor aan het Kerkplein), werd het grote stenen huis naast de jeugdherberg aan het Leeteinde gebouwd, en onderging het huis Erven nr 26 een ingrijpende modernisering. Daar mocht natuurlijk de pastorie niet bij achterblijven ! In 1747 wordt er weer een glazen deur in aangebracht, en bovendien een nieuwe deur tussen de gang en het voorhuis.

De laatste belangrijke posten in het rekeningenboek dateren van 1789 en 1790. Helaas is er weinig gespecificeerd, maar de bedragen, voor 1789 bv. ruim F.678.- aan de timmerman en F.304.- aan de schilder, bewijzen wel, dat er heel wat veranderd werd. Eén bedrag is wèl nader omschreven: 'F.80,14 aan Daniel Elias Bertrand voor een Hoekbuffet in de kamer bij Dominee Haverkamp, volgens teekening'.

In de 19de eeuw schijnt er niet heel veel meer gedaan te zijn ter verfraaiing van de pastorie. Wel werd blijkbaar het onderhoud goed bijgehouden. Toch moeten er in die tijd en later nog allerlei veranderingen hebben plaats gehad, méér dan het stucwerk in de voorkamer, en het - helaas! - wijzigen van de ramen. Wie naast de rekeningboeken van de kerk ook de predikantslijsten raadpleegt ziet al gauw een duidelijke correlatie: Bijna alle verbouwingen aan de pastorie zijn uitgevoerd bij de intrede van een nieuwe bewoner. In 1648 was dat Ds Bouman, in 1692 Ds van Heycop, in 1734 Ds de Moor, in 1739 Ds Blom, in 1747 Ds Hondius en in 1789 Ds Haverkamp. Zij moeten het in de grote Broeker pastorie best naar hun zin hebben gehad, want op twee na zijn ze hier tot hun dood gebleven, en hun gemiddelde ambtsperiode was ... 28 jaar !

Van alles wat er in de rekeningen genoemd wordt is praktisch niets meer te vinden. Van de luiken in de gang, genoemd in 1734, zitten er nu nog alleen de scharnieren. De 'deur tussen de gangh en het voorhuys' uit 1747 is er ook niet meer, maar wel

is te zien waar hij heeft gezeten, daar ter plaatse het korbeel is verwijderd. De oude situatie is weergegeven op een plattegrondtekening in het boek 'Houten huizen', door H.Janse en S.de Jong, dat verscheen in 1970. Maar alle verbouwingen hebben het interieur zo veranderd, dat deze tekening met de huidige toestand bepaald niet meer overeenstemt. Moge men bij eventuele volgende verbouwingen meer aansluiting zoeken bij het historisch verleden van de oude pastorie, dat door de kerkrekeningen nog zo'n duidelijke taal spreekt.

J.W. Niemeijer

Prent op pag. 4 : *De pastorie tijdens Ds Haverkamp ca 1800*
(fragment van een prent door E.Maaskamp)